

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.9:316.48

Н.В. АЛЬОХІНА

Слов'янський державний педагогічний університет

ВПЛИВ СТРИБКІВ З ПАРАШУТОМ НА ОСОБИСТІТЬ СПОРТСМЕНІВ ТА ДЕСАНТНИКІВ¹

Зроблено аналіз впливу стрибків з парашутом на якості та стани особистості стрибунів. Виявлено як негативні, так і позитивні зміни в психіці спортсменів та десантників при виконанні стрибків з парашутом. Рекомендується психологічна корекція психіки парашутистів за допомогою соціально-психологічного тренінгу.

Молодіжна політика в Україні полягає у формуванні здорового способу життя підлітків і молоді, здійсненні профілактики наркоманії, алкоголізму, правопорушень і бездоглядності, поліпшенні здоров'я молоді, вихованні моральних принципів, громадської відповідальності й любові до Батьківщини. Надзвичайно важливим є забезпечення правових, організаційних, соціально-економічних, культурних, інформаційних умов і гарантій для самореалізації особистості молодої людини.

Залучення молодих людей до занять екстремальними видами спорту в значній мірі реалізує зазначену вище мету. Особливістю екстремальних видів спорту є можливість здійснення своєї діяльності з високим ступенем ризику соціально прийнятним способом.

Соціалізація кожного індивідуума є визначальним чинником у стратегії реалізації його життєвих планів. Особи, що займаються екстремальними видами спорту (до яких відноситься й парашутний), мають можливість здійснити самоактуалізацію особистості, визначити своє місце в суспільних відносинах, усвідомити моральні й правові принципи, характерні для нашої держави.

Необхідно розуміти, що мова йде про оптимізацію соціалізації тієї частини молоді, що відноситься до «екстремалів», тобто осіб, які прагнуть у своєму житті відчувати якнайбільше незвичайного, що виходить за межі щоденності, виявити себе в дійсно складних умовах, випробувати себе «на міцність», проявляти свою діяльність в умовах, пов'язаних з ризиком.

Що стосується безпосередньо парашутного спорту, то в цьому виді діяльності людина може значно змінити стан своєї психіки, що викликає інтерес для екстремальної психології та є актуальною проблемою в розробці шляхів підвищення стрессостійкості в екстремальних ситуаціях.

В більшості досліджень, присвячених даній тематичі, встановлено факти наявності надмірної перово-психічної напруги у стрибунів з парашутом [1]. Однак існуючі дослідження в основному присвячені питанням фізичної

або технічної підготовки парашутистів [2]. Питання психології парашутизму висвітлені в роботах 20-30-ти річної давнини [3, 4].

Деякі дослідники вивчали вплив стрибків з парашутом на військовослужбовців, на воїнів-десантників зокрема [5, 6]. В їхніх роботах встановлені факти негативного впливу на психіку парашутистів стрибків з парашутом. При цьому липається нез'ясованим ряд питань. Наприклад, як впливають стрибки з парашутом на психічну стійкість особистості? Чи є вікові та гендерні відмінності впливу цього виду діяльності на людину? Які особливості реакції психіки на стрибки з парашутом у спортсменів-парашутистів та десантників, тому що вони мають досить різну мотивацію до стрибків?

У зв'язку з актуальністю проблеми та відсутністю вирішення деяких питань в даному дослідженні ми поставили мету: встановити зміни психічних характеристик при виконанні стрибків з парашутом у спортсменів та десантників. Новизна дослідження міститься у висновках до нього.

Рішення поставлених завдань припускало проведення емпіричного дослідження. Для його здійснення були запрошені спортсмени-парашутисти чоловічої статі у віці від 18 до 27 років. Ця група була розділена на дві підгрупи: починаючі (n=25) – ті, що мають спортивний стаж до 1 року, й досвідчені (n=25) зі стажем більше трьох років.

З метою з'ясування впливу мотивації стрибків з парашутом на психічні стани і якості особистості спортсменів-парашутистів порівнювали з воїнами-десантниками, в яких у програму спеціальної підготовки входить обов'язкове засвоєння стрибків з парашутом. Задля цього була сформована друга група досліджуваних, що складалася з такої ж кількості воїнів-десантників чоловічої статі у віці 18-20 років. Підгрупа починаючих десантників складалася з 26 чоловік; це були особи, які зробили по 12-15 стрибків з парашутом, а друга група з 24 чоловік – досвідчені десантники, що виконали більше 45 стрибків з парашутом.

Крім того, була сформована група контролю (n=50), у яку ввійшли інженерно-технічні працівники чоловічої

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. біол. наук Самойлов М.Г. (ХНУВС).

статі у віці від 18 до 27 років, які займалися волейболом. Варто підкреслити, що досліджувані особи як експериментальних, так і контрольної груп, за даними медичного обстеження не мали нервово-психічних патологій, алкогольної або наркотичної залежності. Експериментальною базою для спортсменів-парашутистів були Харківський спортивний парашутний клуб Олімпійського резерву й Харківський обласний центр парашутної підготовки. Воїни-десантники досліджувалися безпосередньо на місці дислокації 25 окремої Дніпропетровської повітрянодесантної бригади.

Для одержання емпіричних даних у нашій роботі застосовувалися наступні методи дослідження.

1. Розуміючи, що тривожність є чинником, визначивши який можна зрозуміти наявність помилок у діяльності, особливо яка проходить у стресогенних умовах, ми визнали за необхідне виявити різні види тривожності і ступінь її прояву в процесі придбання досвіду в стрибках з парашутом за допомогою методики Тейлора в адаптації Т.А. Немчинова.

2. Особливі умови здійснення діяльності в процесі стрибків з парашутом вимагають від парашутистів високого рівня нервово-психічної стійкості. Саме її ми визначали, використовуючи із цією метою методику діагностики нервово-психічної стійкості, ризику дезадаптації в стресі «Прогноз», розроблену в Санкт-Петербурзькій військовій академії спеціально для відбору осіб, придатних для роботи в екстремальних ситуаціях.

3. Ставлення парашутистів до оточуючих, до їхніх складностей і лих визначалося з використаннями методики діагностики рівня емпатичних здатностей В.В. Бойка.

4. Тривожність, фрустрація, агресивність й ригідність досліджувалися за допомогою методики Г. Айзенка.

З метою кількісного аналізу результатів, отриманих у дослідженні, й встановлення статистичних, об'єктивних закономірностей, були використані методи обробки кількісних даних у психології, запропоновані Є. Сидоренком.

Математична обробка матеріалу проводилася з використанням ПЕВМ Pentium за стандартними програмами Microsoft Word і Excel.

Відомо, що рівень тривожності є чинником, за допомогою якого стає можливим визначення безпомилкового здійснення будь-якої діяльності, особливо якщо вона проходить у стресогенних умовах. Безумовно, стрибки з парашутом - це діяльність в особливих, екстремальних умовах, тому визначення рівня тривожності у досліджуваних нами осіб було досить доречним. Дані таблиці 1. свідчать про те, що рівень обох видів тривожності як у початківців, так і в досвідчених десантників значно вищий, ніж у тих же категорій спортсменів-парашутистів.

Так, більш активно змінюється ситуаційна тривожність: у починаючих спортсменів вона дорівнює 40,3 балам, а у десантників - 48,6 балам, тобто в перших вона висока, а в других - дуже висока.

Досвідчені стрибунки з парашутом, як серед спортсменів, так і серед десантників, відрізняються значно меншим рівнем ситуаційної тривожності (36,0 і 41,1 бала відповідно). Інакше кажучи, у міру придбання досвіду в стрибках з парашутом рівень ситуаційної тривожності знижується, хоча перед виконанням стрибка він був досить високим, причому у десантників більший, ніж у спортсменів на 5,1 бала.

Таблиця 1 - Рівень тривожності у спортсменів-парашутистів і десантників перед стрибками з парашутом (у балах)

Види тривожності	Досліджувані групи				
	Контрольна група	Спортсмени		Десантники	
			Початківці	Досвідчені	Початківці
СТ	16,2±3,4	40,3±4,86	36,0±3,76	48,6±5,33	41,1±4,82
ОТ	15,4±3,08	34,2±4,18	32,7±3,45	42,8±3,98	40,5±4,42

Примітка: СТ - ситуаційна тривожність; ОТ - особистісна тривожність; P < 0,05

Що стосується особистісної тривожності, то вона змінювалася за такими ж закономірностями, але в меншому ступені. Отже, дуже високий рівень тривожності, характерний для десантників, негативно впливає на здійснення операціональних дій під час стрибка й, безумовно, визначає наявність негативних змін у психіці цих осіб.

Зміна психічних станів у спортсменів-парашутистів і десантників при виконанні стрибків з парашутом досліджувалася із застосуванням методики Г. Айзенка.

Як показують дані таблиці 2, стрибки з парашутом досить істотно змінюють психічний стан осіб, що стрибають. Так, у початківців, як спортсменів, так і десантників, рівень тривожності вищий, ніж у досвідчених. Варто підкреслити, що у всіх досліджуваних групах, у порівнянні з контрольною, більш високий рівень тривожності, тобто стрибки з парашутом впливають на психічний стан стрибаючих, підвищуючи при цьому їхню тривожність. Те ж можна сказати й про інші психічні стани, особливо у десантників. Наприклад, показники фрустрації: в осіб з контрольної групи вона дорівнює 13,4 балів, а у спортсменів-парашутистів - 8,7 балів у початківців і зростає до 6,6 балів у досвідчених. Придбання досвіду із стрибків з па-

рашутом зменшує рівень фрустрації й у десантників, однак він у них значно вищий, як у початківців (15,8 балів), так і в досвідчених (13,3 балів).

Щодо агресивності можна констатувати, що парашутисти-спортсмени мають знижений рівень агресії: менше на 2,4 бали порівняно з показниками контрольної групи. На відміну від них, десантники, особливо початківці, мають високий рівень агресивності - 18,6 балів, який знижується в досвідчених до 14,0 балів. Очевидно, ці розходження зі спортсменами-парашутистами обумовлені спеціфікою службової військової підготовки у десантників. Констатувати можна одне: стрибки з парашутом сприяють зниженню агресивності у осіб, які їх виконують.

Показники ригідності змінюються таким же чином: у спортсменів-парашутистів спостерігається більш низький рівень ригідності, ніж у десантників, і цей показник зменшується в процесі придбання досвіду в стрибках з парашутом.

Для судження про придатність досліджуваних осіб до такого екстремального виду діяльності, як стрибки з парашутом, ми використали методику діагностики нервово-психічної стійкості, ризику дезадаптації в стресі «Про-

гноз». Дані цього дослідження представлені в таблиці 3. В цій же таблиці наводяться результати вивчення у досліджуваних рівня емпатії за методикою В.В. Бойка. Емпатію ми розглядаємо як важливу комунікативну властивість людини, як одну з умов успішної взаємодії між людьми, яка здійснюється в атмосфері дружнього взаєморозуміння та емоційно-енергетичного взаємовпливу.

вість людини, як одну з умов успішної взаємодії між людьми, яка здійснюється в атмосфері дружнього взаєморозуміння та емоційно-енергетичного взаємовпливу.

Таблиця 2 - Показники тривожності, фрустрації, агресивності й ригідності у спортсменів і десантників (у балах)

Визначаємі параметри	Досліджувані групи				
	Контрольна група	Спортсмени		Десантники	
		Початківці	Досвідчені	Початківці	Досвідчені
Тр	12,5±2,20	17,3±3,33 [^]	14,4±2,76	19,6±3,45 [^]	16,1±2,46
Фр	13,4±2,43	8,7±1,56	6,6±1,14	15,8±3,11	13,3±3,03
Аг	12,5±2,17	10,1±2,64	8,6±2,06	18,6±3,01 [^]	14,0±2,79
Р	6,8±1,03	6,0±1,02	5,3±0,86	6,8±1,58	6,1±1,62

Примітка: Тр - тривожність; [^]р<0,01; Фр - фрустрація; р< 0,05; Аг - агресивність; Р – ригідність.

Відповідно рекомендаціям авторів методики діагностики НПС, чим менше в результаті діагностики отримано балів, тим вище рівень нервово-психічної стійкості у даного суб'єкта. Насамперед слід зазначити, що в порівнянні з контролем, у всіх досліджених групах нервово-психічна стійкість вище майже на половину. Причому, у десантників вона дуже близька до величини показників спортсменів-парашутистів. Це, мабуть, результат їх багатобічної фізичної й спеціальної підготовки в процесі проходження служби. До речі, у досвідчених десантників вона підвищується на 3,5 балів, а у спортсменів цей показник зростає на 2,9 балів.

Відповідно рекомендаціям авторів методики діагностики НПС, чим менше в результаті діагностики отримано балів, тим вище рівень нервово-психічної стійкості у даного суб'єкта. Насамперед слід зазначити, що в порівнянні з контролем, у всіх досліджених групах нервово-психічна стійкість вище майже на половину. Причому, у десантників вона дуже близька до величини показників спортсменів-парашутистів. Це, мабуть, результат їх багатобічної фізичної й спеціальної підготовки в процесі проходження служби. До речі, у досвідчених десантників вона підвищується на 3,5 балів, а у спортсменів цей показник зростає на 2,9 балів.

Таблиця 3 - Показники нервово-психічної стійкості та емпатії у спортсменів і десантників (у балах)

Вимірювані фактори	Досліджувані групи				
	Контрольна група	Спортсмени		Десантники	
		Початківці	Досвідчені	Початківці	Досвідчені
НПС	25,1±3,42	14,2 ±2,56	11,3 ± 2,07	13,8±3,08	10,3 ± 2,17
Емпатія	21,1 ± 3,50	29,4 ± 3,71	34,4 ± 3,86	25,5 ± 8,1*	28,1 ± 3,42

Примітка: НПС - нервово-психічна стійкість; *р > 0,05; р < 0,05.

Наявність високого рівня нервово-психічної стійкості детерміновано проявом самовладання й сили волі для подолання генетично закріпленого мільйонами років еволюції пасивно-оборонного рефлексу, що проявляється при дії па людину висоти.

стрибки з парашутом його підвищують. Очевидно, специфіка їх бойової й технічної підготовки, а також виховання в них обережності й уважності при зустрічі із ворогом, спричиняє наявність більш низького рівня емпатії, ніж у спортсменів-парашутистів.

Здійснення стрибків з парашутом, безумовно, викликає нервово-психічну напругу. Однак при певному сполученні позитивного закріплення стрибків, і, особливо, після них, слідом за перенапругою настає психоемоційна розрядка, що супроводжується станом психофізіологічного комфорту (це відзначали досліджувані парашутисти у ході бесід і інтерв'ювання). Завдяки цьому парашутисти більш гармонійно сприймають навколишній світ, самого себе в цьому світі й більш гармонійно будують стосунки з оточуючими їх людьми. Цей факт підтверджують і дані, отримані при діагностиці рівня емпатії у парашутистів. Так, в осіб з контрольної групи рівень емпатії занижений (21,1 бала), їх практично не цікавлять складності й турботи навколишніх, у той час як рівень емпатії навіть у починаючих спортсменів і десантників вищий. Причому в перших більш значимим є емоційний канал емпатії, а у других - раціональний.

Таким чином, встановлено, що:

1. Стрибки з парашутом викликають ряд негативних змін у психіці парашутистів. При цьому різко зростає тривожність (в 2,5 рази у спортсменів і в 3 рази у десантників), збільшуються показники фрустрації, психічної напруги, агресивності та ригідності. Нервово-психічна стійкість спадає, а емпатія – зростає. Причому у десантників, як починаючих, так і досвідчених, ці показники на 5-6 балів вищі, ніж у спортсменів.

Складності, які діють на стрибунів в процесі здійснення стресогенної стрибкової діяльності, роблять парашутистів здатними прислухатися до турбот і труднощів оточуючих, поставити себе на їхнє місце, щиро співпереживати. Це одна з умов і одночасно пояснень наявності у парашутистів великого кола знайомих і друзів.

2. Зростання досвідченості в цьому виді діяльності призводить до зменшення рівня прояву названих психічних станів, хоча у спортсменів і десантників негативні зміни психіки значно перевищують аналогічні показники, характерні для осіб із контрольної групи.

3. Враховуючи факти негативного впливу на психіку парашутистів стрибків з парашутом, їм можна рекомендувати здійснення психологічної корекції і психотерапії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуськов А.С. Подготовка спортсмена-парашютиста. –М.: ДОСААФ, 1984. –175 с.
2. Серебряников Г.Г. Парашютный спорт: Учебное пособие. –М.: Патриот, 1990. –224 с.

3. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики. –М.: ДОСААФ, 1989. –425 с.

4. Лосевик Г.Е. Личность и деятельность спортсмена-парашютиста. –М.: ДОСААФ, 1986. –152 с.

5. Захарчик С.В. Формирование психологической устойчивости у воинов-десантников. –М.: МГУТЗ, 1994. –240 с.

6. Чирва А.В. Особливості толерантності до страху у військовослужбовців у процесі початкової парашютної підготовки: Автореф. дисс... канд. психол. наук: 19.00.09. –Харків, 2003. –20 с.

Надійшла до редколегії 20.03.2007

АЛЕХИНА Н.В. ВЛИЯНИЕ ПРЫЖКОВ С ПАРАШЮТОМ НА ЛИЧНОСТЬ СПОРТСМЕНОВ И ДЕСАНТНИКОВ

Выполнен анализ влияния прыжков с парашютом на качества и состояния личности парашютистов. Установлены как негативные, так и позитивные изменения в психике спортсменов и десантников при выполнении прыжка с парашютом. Рекомендуется психологическая коррекция психики парашютистов при помощи социально-психологического тренинга.

ALYOKHINA N.V. THE INFLUENCE OF PARACHUTE JUMPS ON THE PERSON OF SPORTSMEN AND PARATROOPERS

The analysis of the problem of influence of parachute jumps on the mentality of sportsmen and paratroopers is carried out. It is shown, that the jumping activity causes both negative and positive changes of a person's qualities and conditions. The possibility is established and conditions of the psychological correction of the mentality of parachutists are researched using the social-psychological training.

УДК 88.411.9

В.И. АНУШКЕВИЧ

Харьковский национальный университет внутренних дел

ФАКТОРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОКУРОРОВ, ВЫЗЫВАЮЩИЕ УСИЛЕНИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ НЕГАТИВНЫХ ПСИХИЧЕСКИХ СОСТОЯНИЙ¹

Описаны факторы, которые влияют на профессиональную деятельность прокуроров, а также являются источником возникновения их нервно-психического напряжения. Это, в свою очередь, может повлечь за собой рост отрицательных психических состояний у работников органов прокуратуры.

Социально-политические и экономические изменения, происходящие в настоящее время в Украине, вызвали глубокую трансформацию в разных сферах деятельности и, в том числе, в системе правоохранительных органов. Рост преступности, возникновение качественно новых видов преступлений, расширение сети организованной преступности, теневого бизнеса, рост количества преступлений в экономико-важно-политической сфере, значительно усложняет профессиональную деятельность прокуроров.

Большая персональная ответственность прокуроров, давление на них властных структур с целью изменения прокурорских решений и санкций, перенормированный рабочий день, увеличение количества дел, приходящихся на одного работника прокуратуры, создают объективные предпосылки для возникновения и развития у прокуроров негативных изменений в психике. При этом общеизвестно, что длительные нервно-психические напряжения ведут к развитию предпатологических и патологических процессов в психике и соматике человека.

Поэтому совершенно очевидно, что исследование проблемы борьбы с нервно-психическими перенапряже-

ниями вполне актуально, а, учитывая отмеченное выше, прокурорских работников, это касается в первую очередь.

Анализ научной литературы показал, что изучением разных аспектов профессиональной деятельности прокуроров в последние десятилетия занимались определенные исследователи [1-3], которые, вместе с иными авторами изучали психологические основы работы прокуроров [4-6]. Существуют также работы, посвященные вопросам воспитания и кадрового перемещения в органах прокуратуры [7]. Однако, к сожалению, до настоящего времени в литературе отсутствуют сообщения об анализе возможностей оптимизации труда прокурора. Фактически только в диссертационной работе [6] осуществлен анализ труда прокурора и приведена объективно обоснованная (с применением количественных данных) профиограмма деятельности прокурора.

Однако и в этой работе не решаются вопросы поиска путей снижения нервно-психической напряженности в работе прокурора. Учитывая отмеченные выше, а также иные убедительные данные о необходимости снижения нервно-психического состояния работников и, как следствие того, повышение производительности их труда, в нашем исследовании поставлена цель: установить факторы, вызывающие возникновение негативных психических состояний в профессиональной деятельности прокуроров.

¹ Первичная рекомендация по направлению исследований: докт. бюл. наук Самойлов Н.Г. (ХНУВС).